

KAREL RICHTER

Válka začala v Polsku



FAKTA
O NĚMECKO-SOVĚTSKÉ
AGRESI



EPOCHA

EDICE

**Polozapomenuté
války**

POLOZAPOMENUTÉ
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY.



EDICE



KAREL RICHTER

Válka začala v Polsku

FAKTA
O NĚMECKO-SOVĚTSKÉ
AGRESI



NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2004, 2018

Cover © Karel Kárász, 2004, 2018

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2004, 2018

ISBN 978-80-7557-144-1

ISBN 978-80-7557-587-6 (ePub)

ISBN 978-80-7557-588-3 (mobi)

ISBN 978-80-7557-589-0 (pdf)

OBSAH

Prolog	9
I. Pakt, který ohromil svět	13
Diplomatické námluvy	14
Příprava komplotu.....	20
Dveře k válce otevřeny	31
II. Německé přípravy k válce	39
Předpoklady a plány	40
Akce začíná	44
Inscenované provokace.....	51
III. Stigmata dějin	57
Rozervané Polsko.....	58
Válečné kalkulace.....	65
Ve vírech bolševické revoluce.....	74
Zrod nezávislého Polska	78
Těžké počátky nového státu	82
Boje o východní hranici	91
Válka s bolševiky	96
Krvavé střety s Němci	110
Německé sblížení se sovětským Ruskem	115
Promarněná šance	123
Úklady proti polskému státu	129
IV. Dozrávání krizí	133
Pavoučí sítě úkladů	134
Hitler odhaluje tvář	149
Na ostří nože	154
Českoslovenští vojáci v Polsku.....	167
Neplodné paktování	180

V. Válka	187
Pátek 1. září 1939	188
První období války	199
Československý legion	210
Urputné boje s hořkostí porážek	219
Bitva na Bzuře	229
Proradný úder z východu	241
Rudá armáda na postupu	253
Zajetí čs. legionu	274
Finále obrany	286
Dělení lupu	296
Epilog	303
Pod nadvládou Adolfa Hitlera	304
V sovětském ráji	330
Pokus o spojení	352
Pravda se vynořuje	368
Seznam pramenů a literatury	380
Přehled událostí	383

Prolog

Bylo to někdy začátkem října 1939 v Kamenci Podolském, když nás enkávedisti odváželi z prozatímní internace v prázdných dělostřeleckých kasárnách. Nikdo nevěděl kam. Než se hranaté, rozhrkané nákladáky vykodrcaly z rozblácených ukoptěných ulic s nízkými dřevěnými domky z carských časů, začalo studeně mrholit. Byl ušmouraný podzimní den. Před nevzhlednými krámkami postávaly ženské po vesnicku zababušené do šál a mužští v holínkách a placatých čepicích, upnutí do rubašek, které jim čouhaly pod kabátci. Obraceli po nás hlavy. Ve tvářích se jim zračila lhostejná zvědavost, soucit, podezíravá nevraživost k cizincům, jak komu. Ale my sami jsme zírali přes bočnice tak otráveně, že jsme rozhodně žádné sympatie vzbuzovat nemohli.

Za dvě hodiny auta zastavila na nízkém návrší za dědinou Olchowce před velkou budovou nedostavěného kulturního domu. Provlhlí a zkřehlí jsme na výzvu strážných vylézali z koreb. Enkávedisté s bodáky na puškách nás pobízeli hrubými hlasy: „Bystro! Bystro! Davaj, davaj!“

Neomítnutá cihlová stavba, kolem níž se dosud povalovala zednická korýtka a fošny z lešení, vévodila osaměle doškovým střechám rozházeným v údolí.

Rozběhl jsem se s kamarádem Tondou ke vchodu, do něhož se dral celý chumel nedočkavců. Stále ještě drobně přšelo. Prostranství kolem budovy bylo zdupané a zaneřádné roztroušenou slámou a hromádkami trusu, které tu zůstaly po polských válečných zajatcích.

„Takhle to tady zasvinili polští oficíři, velkomožné panstvo! Tfu!“ odplivl si enkávedista. „Svoloč jedna!“

Obrátil jsem se k němu zády. Nechtělo se mi poslouchat ty jeho zlostné nadávky. Poláci byli v téhle válce naši spojenci. Hlásili jsme se přece k boji po jejich boku. Jenže Němci je rozdrtili dřív, než nás polské velení stačilo vyzbrojit a odeslat na frontu. A Rusáci jim ještě ke všemu vpadli do zad. Říkal jsem si: „Nešťastnej národ tihle Poláci! Z jedný strany je bijou Němci, z druhý Rusové.“ Že Němci Poláky brali do zajetí, to jsem

chápal, vedli proti nim válku. Ale proč Rusové? Jacípak váleční zajatci, když Polsko s Ruskem neválčilo? Nebo válčilo?

Bylo to divné, moc divné. 31. října promluvil na zasedání Nejvyššího sovětu předseda rady lidových komisařů V. M. Molotov. Noviny byly plné toho, co řekl: „Vládnoucí kruhy Polska se nemálo chlubil, pevností svého státu a, silou své armády. Ukázalo se však, že stačil krátký úder na Polsko, provedený nejprve německou armádou a poté Rudou armádou, aby nic nezbylo z tohoto nestvůrného zplazence versailleské smlouvy, žijícího na úkor porobených nepolských národností.“ Uvažoval jsem: Takže Sověti jsou přece jen spojenci Německa! Radují se z německého vítězství. Spílají Polsku jako nestvůrnému zplazenci versailleské smlouvy. Proč? Že v jeho hranicích žily národnostní menšiny? V tom případě jsme i my Čechoslováci nestvůrnými zplazenci versailleské smlouvy. Ostatně němečtí nacisté nás obdobnými urážkami častovali. Jako by v Sovětském svazu nebyly neruské národnosti! Nemá snad polský národ právo na svůj stát? Pro spojence Polska ve válce proti Hitlerovi, jakými jsme byli my, českoslovenští vojáci, bývalí příslušníci legionu v Polsku, bylo hrozné číst takové výroky. Molotov však u toho nezůstal, řekl ještě horší věci:

„Je například zřejmé, že za posledních měsíců dostaly takové výrazy, jako agrese a agresor nový konkrétní obsah, nabyly nového smyslu. Není těžké uhadnout, že tyto výrazy nyní nemůžeme používat v tomto smyslu jako, řekněme, před třemi nebo čtyřmi měsíci. Hovoříme-li nyní o mocnostech Evropy, nachází se Německo v situaci státu usilujícího o co nejrychlejší zakončení války a o mír, kdežto Anglie a Francie, bojující ještě včera proti agresi, jsou pro pokračování ve válce a proti nastolení míru. Úlohy, jak vidíte, se mění.“ Molotov nejenže proměňoval Německo divně v holubici míru a Anglii a Francii v agresory a odmítal myšlenku obnovy Polska, on zavrhoval a zneuznával spravedlivé cíle této války, když prohlásil: „O obnově starého Polska nemůže být, jak je každému zřejmé, ani řeči. Proto je nesmyslné pokračovat v současné válce pod heslem obnovy bývalého polského státu. Přestože to vlády Anglie a Francie chápou, nechtějí zakončit válku a uzavřít mír, ale hledají nové ospravedlnění pro pokračování války proti Německu. V poslední době se vládnoucí kruhy Anglie a Francie snaží vystupovat v roli bojovníků za demokratická práva národů proti hitlerismu, přičemž anglická vláda prohlásila, že jejím cílem války proti Německu není nic víc a nic méně nežli zničení hitlerismu...“

Každý však pochopí, že ideologii nelze zničit silou, nelze s ní skoncovat válkou. Proto je nejen nesmyslné, nýbrž i zločinné vést takovou válku, jakou je válka za zničení hitlerismu, maskovaná falešnou vlajkou boje za demokracii.“

Jestliže Molotov ukazoval skutečnou tvář sovětské politiky, pak se podplukovník Svoboda mylil, když nás po zprávě o podepsání sovětsko-německého paktu o neútočení, který byl vlastně – jak se ukazuje – dohodou o spojenectví, na nádvoří bronovického tábora nabádal, abychom věřili, že Sovětský svaz nezradí. Jak tomu máme ale věřit, když Sověti schvalují a omlouvají německé přepadení Polska a odmítají spravedlivou válku za osvobození národů, jako jsme my a Poláci, kteří musí žít v nacistickém otroctví? Když se kamarádí s těmi německými lupiči, neznamená to nic jiného, než že jim schvalují, aby si ponechali všechno, co do této chvíle naloupili, a tím zrazují všechny oběti hitlerovské agrese. Zrazují i svou nedávnou lepší minulost zásadových odpůrců mnichovského násilí a rozbití Československa a okupace českých zemí.

28. září, jak jsme se dozvěděli z novin, Sověti podepsali s Německem další smlouvu. O přátelství a hranicích. Takže rozdělení východní Evropy je hotová věc. Za těchto okolností věru nevím, co vojáci jako já, kteří odešli z domova bojovat proti nacistům za osvobození své vlasti, mají v Sovětském svazu co pohledávat.

I. Pakt, který ohromil svět

DIPLOMATICKÉ NÁMLUVY

Začátkem roku 1939 ve vztazích mezi Sovětským svazem a Polskem nastalo mírné oteplení, které se projevilo 19. února uzavřením obchodní smlouvy. Nedlouho poté, když Německo začalo s rostoucím důrazem uplatňovat své nároky na připojení svobodného města Gdaňsk k Říši a vybudování exteritoriální dálnice a železnice přes polské území, ujistila vláda SSSR prostřednictvím svého varšavského velvyslance, že v případě konfliktu Polska s třetí říší zaujme k Polsku přátelský postoj.

Brzy však přišel z Moskvy neurčitý signál, že sovětské vedení se nejspíš chystá změnit kurs své dosavadní politiky vůči Německu. J. V. Stalin 10. března na XVIII. sjezdu komunistické strany bolševiků kritizoval západní politiku neintervence, která ve skutečnosti sleduje podněcování a podporu válek například mezi Japonskem a Čínou a Německem a Sovětským svazem. „Nedovolíme,“ prohlásil sovětský diktátor, „aby podněcovatelé válek, zvyklí vytahovat kaštiny z ohně cizíma rukama, zavlékali naši zemi do konfliktů.“ V Berlíně byl Stalinův náznak změny pohledu na Německo správně pochopen.

17. dubna sovětský vyslanec v Berlíně Alexej F. Merkalov v rozhovoru se státním tajemníkem v německém ministerstvu zahraničních věcí Ernstem von Weizsäckerem o dodávkách německé vojenské techniky prohlásil, že existují předpoklady, aby jeho země žila s Německem „na normální úrovni“. Tentýž den však sovětská vláda vystoupila s návrhem na uzavření paktu o vzájemné pomoci mezi Anglií, Francií a SSSR.

Začala vleklá jednání, v nichž představitelé velmocí neusilovali ani tak o dosažení dohody o jednotném postupu v případě německé agrese, jako spíše o naplnění diplomatických a vojenských záměrů a vmanévrování druhé strany do konfliktu s třetí říší.

Odvolání Maxima Litvinova z funkce lidového komisaře zahraničí (3. 5.) a jeho nahrazení Vjačeslavem Molotovem však signalizovalo zatím netušenou změnu kursu sovětské zahraniční politiky.

Sovětské vedení zřejmě zkoumalo, která mezinárodně politická orientace pro ně bude výhodnější, zda spolupráce s Anglií a Francií,

nebo s Německem. Zatím používalo obou protikladných alternativ jako nástrojů nátlaku při vymáhání vstřícnosti svých partnerů v jednání.

18. července 1939 šéf sovětského obchodního zastupitelství v Berlíně Babarin v doprovodu dvou svých úředníků navštívil na ministerstvu zahraničí radu Schnurreho, aby mu oznámil, že Sovětský svaz je připraven k rozšíření svých hospodářských vztahů s německou říší. Zároveň mu předložil návrh nové obchodní smlouvy se zřetelným politickým vyzněním.

Za čtyři dny státní tajemník Weizsäcker zaslal velvyslanci Schulenburgovi nové instrukce: vyjít sovětským obchodním návrhům natolik vstříc, aby bylo možno dosáhnout rychlé dohody i z hledisek politických.

Než stihl Schulenburg cokoli podniknout, popostrčil celou záležitost dopředu sám Ribbentrop.

26. července 1939 večer legační rada Ribbentropova ministerstva Karl Schnurre, jak mu bylo uloženo, pozval na večeři sovětského velvyslanec-kého radu Astachova a šéfa sovětské obchodní mise v Berlíně Babarina do luxusní berlínské restaurace Ewest. Při dobrém jídle a pití se odvíjel zajímavý rozhovor. Ruští hosté se zdrželi až do půl jedné v noci. Sami začali hned po úvodním přípitku nostalgicky žet pominutí někdejších časů, kdy Německo a Rusko měly v zahraniční politice shodné zájmy a k obaplnému prospěchu těsně spolupracovaly.

„Taková spolupráce je dosažitelná i dnes,“ poznamenal Schnurre, „pokud by ji sovětská vláda považovala za žádoucí.“

Hosty zajímalo, co by se pro to dalo udělat. Po letech nepřátelství nelze ze dne na den dosáhnout tak zásadní změny. Schnurre vyložil svou představu: v první fázi obnovit spolupráci v hospodářských záležitostech, ve druhé usilovat o normalizaci a zlepšení politických vztahů. Ve třetí fázi by pak už bylo možné znovunastolení dobrých vztahů nebo návrat k stavu, který existoval dříve, v době, kdy platila Smlouva o přátelství a neutralitě mezi Německem a Sovětským svazem, podepsaná 26. dubna 1926 v Berlíně. Anebo by se mohlo přikročit k novému uspořádání, které by bralo v úvahu životní zájmy obou stran.

Tváře obou hostů vyzařovaly naprostou spokojenost. Slyšeli to, co si soudruzi v Moskvě přáli slyšet. Astachov si dotazem ověřil, jaká je z německého hlediska reálnost třetí fáze.

„Mně se zdá plně uskutečnitelná,“ prohlásil Schnurre, „neboť v celém prostoru od Baltského moře až k Černému moři a Dálnému východu

neexistují podle mého názoru kontroverzní problémy zahraniční politiky, které by vylučovaly takové vztahy mezi oběma zeměmi. Co víc, nehledě na veškeré světonázorové rozdíly je pro ideologii Německa, Itálie a Sovětského svazu jedna věc společná, je to odpor ke kapitalistickým demokraciím. My ani Itálie nemáme nic společného se západním kapitalismem. Proto by se nám zdálo dost paradoxní, kdyby Sovětský svaz jakožto socialistický stát stál na straně západních demokracií.“

V průběhu rozhovoru, v němž došlo i na polskou otázku, Astachov prohlásil, že Gdaňsk by se měl tak či onak vrátit do Říše a že otázka koridoru by měla být nějakým způsobem vyřešena ve prospěch Říše.

Živá diskuse se rozvinula kolem otázky, proč nacionální socialismus na poli zahraniční politiky vyhledával konflikty se Sovětským svazem. Schnurre vysvětlil, že to souviselo s bojem proti německé komunistické straně, která byla závislá na Moskvě jako nástroj Kominterny. Tento boj již skončil. Komunismus byl v Německu vyhlazen. Ostatně také sovětské politbyro dělá nyní jinou politiku než v době, kdy dominovala Kominterny. Konečně také mezinárodní tvář bolševismu se změnila smíšením bolševismu s národní historií Ruska, které bylo vyjádřeno oslavami velkých ruských osobností a činů poté, co pan Stalin odložil na neurčito světovou revoluci. Za tohoto stavu věcí Německo dnes vidí možnosti, které dříve nevidělo, s výhradou, že nebudou činěny pokusy šířit v Německu v jakékoli formě komunistickou propagandu.

Když se sovětsští hosté loučili, Astachov řekl: „Tato debata byla pro mne neobyčejně cenná. Podám o ní zprávu do Moskvy a doufám, že tam bude mít viditelné důsledky pro další vývoj.“

Dr. Schnurre ve své zprávě debatu s Rusy vyhodnotil z hlediska zájmů Říše. „Po prohlášení Rusů jsem nabyl dojmu, že Moskva se ještě nerozhodla, co by měla dělat. Rusové mlčeli o roli a vyhlídkách rokování o paktu s Anglií. Vzhledem k tomu se zdá, že Moskva prozatím sleduje politiku odkladu a vyčkávání jak vůči nám, tak vůči Anglii... Z našeho stanoviska je nutno považovat za pozoruhodný úspěch, že Moskva po měsících rozhovorů s Anglií zůstává stále nerozhodnuta, co by nakonec měla udělat.“

29. července 1939 dostal německý velvyslanec v Moskvě písemnou direktivu z Berlína, aby v rozhovoru s Molotovem prozkoumal, zda prohlášení sovětských diplomatů Astachova a Babarina již nalezla nějaký ohlas. V kladném případě měl rozvinout myšlenky vzájemné shody, zejména

v polské otázce. „Při jakémkoli vývoji polské otázky,“ pravilo se v direktivě, „ať už mírovým způsobem, který bychom si přáli, anebo jinou cestou, která by nám byla vnucena, byli bychom připraveni zabezpečit sovětské zájmy a dosáhnout dorozumění s moskevskou vládou. Bude-li rozhovor příznivě pokračovat i v baltské otázce, můžeme myšlenku rozvinout v tom smyslu, že upravíme náš postoj na Baltu tak, aby respektoval životní sovětské zájmy na Baltu.“

Schulenburg se zařídil podle direktivy. Již 3. srpna dosáhl přijetí u Molotova a ještě v noci podal telegraficky zprávu do Berlína o průběhu rozhovoru, který trval hodinu a čtvrt. Molotov se dotazoval, zda lze Schnurrovovy názory na normalizaci a zlepšení vztahu Německa a Sovětského svazu považovat za oficiální. Schulenburg ho ubezpečil, že je zmocněn výslovně potvrdit myšlenkový sled vyjádřený Schnurrem. Podrobněji vyložil německou představu o postupných fázích normalizace a zlepšování vztahů.

Molotov se obsírně vyslovil ke všem bodům. Hospodářskou dohodu uvítal. Ve sféře politických vztahů si sovětská vláda podle jeho ujištění rovněž přeje normalizaci a zlepšení. Podotkl, že jejich zhoršení nebylo její vinou, a vypočítal německé kroky, které to způsobily. Pakt proti Kominterně, německá podpora Japonska povzbuzeného k útočnému chování vůči Sovětskému svazu, okolnost, že německá vláda dávala opakovaně najevo, že se nehodlá zúčastnit žádné mezinárodní konference, které by se zúčastnil Sovětský svaz, například schůzky v Mnichově.

Schulenburg neméně obsírně vysvětloval, že nic z toho nebylo namířeno proti Sovětskému svazu, ale že nyní nejde o minulost, nýbrž o hledání nových cest.

Molotov štiplavě poznamenal, že doposud chybějí důkazy o změně postoje německé vlády. Schulenburg v odpovědi znovu zdůraznil, že v zahraniční politice mezi oběma zeměmi neexistuje rozpornost zájmů. Zmínil se o německé ochotě upravit chování k baltským státům, nadejde-li vhodná doba, tak, aby byly zabezpečeny životní sovětské zájmy na Baltu. Ve vztahu k polským záležitostem Schulenburg prohlásil, že Německo trvá na svých známých požadavcích vůči Polsku, že však usiluje o mírové řešení. Kdyby mu však bylo vnuceno jiné řešení, bylo by připraveno chránit sovětské zájmy a dohodnout se o této věci se sovětskou vládou.

Molotov vyslechl Schulenburgův výklad s velkým zaujetím. Podotkl pouze: „Mírové řešení závisí především na vás.“

„To rozhodně ne,“ odporoval Schulenburg. „Britská záruka naneštěstí způsobila, že rozhodnutí leží na polských místech.“ Poté se vrátil k Molotovově výtce, že zhoršením německo-polských vztahů je vinno Německo. Připomněl mu osudné následky uzavření smlouvy s Francií v roce 1935 a dodal, že by eventuální účast Sovětského svazu ve svazcích nepřátelských Německu mohla hrát podobnou úlohu.

Molotov řekl: „Současný kurs, který nastoupil Sovětský svaz, sleduje výhradně obranné cíle a posílení obranné fronty proti agresí. Naproti tomu Německo Paktem proti Kominterně podporuje a podněcuje agresivní chování Japonska a vojenským spojenectvím s Itálií sleduje nejen obranné, ale i útočné cíle.“

V této chvíli chyběly Schulenburgovi přesvědčivé argumenty, kterými by Molotovovo tvrzení vyvrátil nebo alespoň zpochybnil. Svůj telegram do Berlína uzavřel slovy: „Z celkového [Molotovova – pozn. K. R.] postoje zřetelně vyplývá, že sovětská vláda je vskutku ochotnější zlepšit německo-sovětské vztahy, že však přetrvává stará nedůvěra k Německu... Z naší strany bude však zapotřebí značného úsilí, abychom přivodili obrat sovětské vlády.“

Začínalo přihořívat. 3. srpna sám říšský ministr zahraničí Ribbentrop telegrafoval Schulenburgovi výsledek svého včerejšího jednání s velvyslanckým radou Astachovem: „Poukázal jsem na rozhovory o obchodní dohodě, které nyní uspokojivě probíhají, a označil jsem tuto dohodu za dobrý krok na cestě k normalizaci německo-ruských vztahů, jestliže by byla žádoucí.“

Ribbentrop seznámil Astachova s podmínkami, za nichž považoval za možné obnovit německo-ruské vztahy: nevměšování se do vnitřních záležitostí druhé strany a zřeknutí se politiky namířené proti německým životním zájmům. Splnění první podmínky Astachov přislíbil okamžitě. K druhé se nemohl zatím přesněji vyjádřit. „Otevřeně jsem Astachovovi tlumočil Hitlerovo znepokojení,“ sděloval Ribbentrop, „že Moskva vzdor přátelským gestům vůči Berlínu nadále vede, dokonce s rostoucí intenzitou, jednání s Anglií a Francií. Pokračoval jsem, „že naše politika je přímá a dlouhodobá. Jsme příznivě nakloněni Moskvě; je proto otázkou, jaký kurs hodlají tamní vládcové nastoupit. Jestliže Moskva zaujme negativní postoj, bude nám jasné, kam se máme postavit a jak jednat. V opačném případě neexistuje žádný problém mezi Baltským a Černým mořem, který

bychom spolu nemohli vyřešit. Řekl jsem, že na Baltu je prostor pro nás oba a že ruské zájmy se v žádném případě nemusí křížit s našimi. Co se týče Polska, sledujeme pozorně a klidně další vývoj. V případě polských provokací vyřídíme záležitosti s Polskem během jednoho týdne. V souvislosti s touto eventualitou jsem jemně naznačil, že bychom se mohli s Ruskem dohodnout o osudu Polska...“

Berlín hodil Moskvě udičku a čekal, jestli zabere. V té chvíli však již sám, aniž to zpozoroval, spolkl návnadu, kterou na něj nalíčil Stalin.